

Nzipụta Ọnọdụ Ụmụ Nwaanyị n'Iduuazi Igbo dị Ugbu A

Egwu, Roseline O. Uka

Department of Linguistics and Literary Studies,
Ebonyi State University Abakaliki,
Ebonyi State, Nigeria.

egwu.rou@gmail.com +2348037617490

Nwaoke, Emmanuel Emeka

Department of Igbo Language,
National Institute for Nigerian Languages Aba
Abia State, Nigeria.

nwaokebest@gmail.com +2348061109362

Nwode, Goodluck C.

Department of Linguistics and Literary Studies,
Ebonyi State University Abakaliki,
Ebonyi State, Nigeria.

goodluck.nwode@ebsu.edu.ng +234-8033513534

Ụmịedemede

Nchọcha a lebara anya n'ọnọdụ ụmụ nwaanyị n'ala Igbo. Ndị ọkaa asụsụ Igbo e meela nchọcha banyere agwaa ụmụ nwaanyị n'ala Igbo dika e si ziputa ha n'Iduuazi Igbo ndị gunyere *Onye Kpa Nkụ Ahụhụ* (Nwadike, 1989), *Isi Akwụ Dara n'Ala* (Ubesie, 1973) na *Chinaagorom* (Onwuchekwa, 1983). Site na ha, a kowara ụmụ nwaanyị dika ndị na-enwe ndidi na ogologo ntachụ obi; ndị arụrụ ala hụbigara ego n'anya nke ukwu; nakwa ndị nwere mmetụta uche na obi ebere ebe ihe ha nọ n'otu n'otu. Nchọcha a ziputara ọnọdụ ụmụ nwaanyị n'ala Igbo dika o si puta ihe n'Iduuazi ndị a gbadoro ụkwụ mee nchọcha a, ndị

gunyere *Adaeze* (1998) nke sitere n'aka Innọ Nwadike na *Odị Uko Na Mba* (2003) nke C. N. Okebalama dere. Atụtụ a gbasoro mee nchọcha a bụ atụtụ anyimihe. Nchọcha a kwenyere na ụmụ nwaanyị kwesiri ka a na-enye ha nsopurụ na ugwu kwesiri ha; e kwesighi ka ha na-ama ụmụ nwoke aka n'ihu n'ihi na Chineke sitere n'omenaala Igbo mee ụmụ nwoke isi. Ihe omumụ a chọputara na otutụ ụmụ nwaanyị na-agba mbọ maka oganihu ezinaulọ na obodo ha n'agbanyeghi na e nwekwara ndi isi agbọ ncha n'etiti ha. N'aka nke ozo e nwekwara ụmụ nwoke na-agba mbọ nwekwa ndi nzuzu. Oganihu ezinaulọ ka di ụmụ nwaanyị n'aka n'agbanyeghi na onodu ụmụ nwaanyị n'omenaala Igbo erughi nke ụmụ nwoke dika o putakwara ihe n'iduuzi ndi a anyi jiri mee nchọcha a.

Okpurukpu okwu: onodu ụmụ nwaanyị, anyimihe, iduuzi, agwa

Mkpelite

Iduuzi bu akuko toro ato nke a sara anya na mmiri wube iji weputa etu mmadu si ebi ndu na ihe ndi na-emegasi na ndu mmadu. O na-arụ oru dika enyo nke e ji ele uwa a. Ihe di n'iduuzi abughi ihe mere eme kama o bu nke nwere ike ime ma o bu ndi na-enweghi ike ime eme. Iduuzi ugbu a na-eziputa otutu ihe banyere ụmụ nwaanyị nakwa onodu ha n'uzo di iche iche. Ufodu akwukwo iduuzi na-ahuta ụmụ nwaanyị dika ndi bara uru ma dikwa oke mkpa n'ezinaulọ nakwa n'obodo. N'aka nke ozo, e nwekwara ike ihuta ụmụ nwaanyị dika ndi aruru ala omume ha na-adighi mma nnomi. Akwukwo ndi anyi ga-atule na nchọcha a bu *Adaeze* nke sitere n'aka Innọ Nwadike (1998) na *Odị Uko Na Mba* nke C. N. Okebalama (2003) dere. Ihe e ji horo iduuzi abuo ndi a bu n'ihi mgbe e dere ha nakwa ndi dere ha. Ha bu iduuzi ugbu a nke ndi mara ihe ekwe kuru dere. O bu ezie na o bu ụmụ nwoke dere akwukwo ndi ahụ, mana a ga-atule ha site n'igbaso atutu anyimihe iji hu na e ziputara udidi nkowa ndi odee ahụ nyere ụmụ nwaanyị n'iduuzi ha.

Usoro Echiche

Agwa bụ nke a na-ahụta n'ebe onye ọ bụla nọ. Ndi di ndu, ndi nwuru anwu nakwa ihe ndi ozo e kere eke nwechara udi agwa di ichie ichie ha na-eziputa. O bu uzo e si eziputa omume mmadu ma burukwa akara na-egosiputa etu mmadu si eme, oru mmadu na-aru nakwa ogo mmadu no n'ulo oru, obodo nakwa ebe ndi ozo di ichie ichie. Nziputa agwa umu nwoke na umu nwaanyi bu nke na-aputa ihe n'udi di ichie ichie n'ebe di ichie ichie n'ihu ndiche a na-ahuta n'omenaala/odinnaala obodo nakwa uzo okpukperechi di ichie ichie. *Igbo Adi* (2013) kwara agwa dika 'onye odee ji aka ya kpuo n'agumagu'; o gara n'ihu kwara agwa ngosi dika 'nturu agwa e were iji gosi ebumnuche nke onwe na ndi ozo'. Site na nkwa a, o doro anya na agwa o bu putara ihe n'agumagu nwere udi ngosi nke odee nyere ya. Na nchocha a, agwa na ngosi agwa ga-agbakwasị ukwu na ndi odee kpore aha ma site na mmekorita ha ziputa mbunuche iduuzi ndi anyi na-atule.

Atutu njirime nchocha

Atutu a gbasoro mee nchocha a bu atutu anyimihe. Atutu a na-eleba anya n'ohiha/nhakota ndi nwoke na ndi nwaanyi. O na-eziputakwa oru umu nwaanyi na ahumihe ha n'obodo nakwa ebe ndi ozo di ichie ichie. Mbunuche atutu a bu n'ihu na umu nwoke na umu nwaanyi ha nhata nha mgbe o bu a na-enye ha ohere maka ndoro ndoro ochichi, azumahia nakwa ihe ndi ozo di ichie ichie. Hooks (2000) kwara atutu anyimihe dika uzo e si egbochi nrigbu na mmegbu umu nwaanyi. Atutu a na-aputa otutu ihe nye ndi di ichie ichie n'ebe di ichie ichie n'ihu na o bu etu ahụ uwa si buo ibu ma nwee otutu obodo na okpukperechi ka nkwenye ndi mmadu sikwa di otutu. Ropers-Huilman (2002) kwenyere na atutu a gbakwasara ukwu nye uzo ihe ato nke gunyere

- a. ụmụ nwaanyị nwere oke bara uru ha na-atụnye na ngalaba/akụkụ ụwa niile
- b. ụmụ nwaanyị dika ndị a na-emegbu emegbu enwebeghi ikike itụnye oke ha nke oma nke ha ji eturu ugo ma o bu sonye nke oma n'ihe a na-eme n'obodo.
- c. nchọcha anyimihe kwesiri ihapu nkoto ma tinye uchu n'ikwalite mgbanwe ndi na-eweta mmepe obodo.

Burton (2001) kwenyere na atutu a na-enyere ndi mmadu aka n'otutu uzọ n'ih na o na-eme ka umu nwaanyị mara ihe ha ga-emenwu, uzọ nzulite umu ha na nke nñomi, nakwa nkwalite ndi na-enweghi ike. O na-eme ka ndi nne mara oke ha, oke umu ha na oru diiri onye o bu la ma sikwa etu ahụ nabata ezi uche banyere ochichi na mmepe obodo. O bu onodu ndi a mere ndi ochocha ji were atutu a dika nke dabara nke oma iji kowaputa onodu umu nwaanyị n'iduuzi ndi anyi tulere.

Onodu umu nwaanyị

Ihe banyere onodu umu nwaanyị akpalitela otutu ndi ochocha ndi kwuru otu ihe ma o bu ozọ banyere ya. Stimpson (1984) dere na ntule ihe banyere onodu umu nwaanyị malitere n'afọ 1960. Nchocha di iche iche huru onodu umu nwaanyị n'uzo di iche iche ebe mgbado ukwu ihe otutu n'ime ha na-ekwu bu ihe gbasara mmegbu a na-emegbu umu nwaanyị dika ndi enweghi ike. Nke a mere ha ji ekwu na agumakwukwo umu nwaanyị na-awusa owa n'uso ekwu. Na mba di iche iche, umu nwaanyị ahutala onwe ha dika ndi ga-emenwu ihe umu nwoke na-eme. Arndt (2005) dere na mba di iche iche nwegasiri etu di iche iche ha si eleba anya n'ihe banyere omumu umu nwaanyị n'ih na o bughị etu e si ahụ nwaanyị n'otu mba ka e si ahụ ya na mba ozọ. O mere ka a mata na otutu ndi na-eme ihe nchoputa maka ihe omumu umu nwaanyị n'Afrika na-agbadokari ukwu

na mkpa na mmegbu a na-emegbu ụmụ nwaanyi n'ala Afriika. Jonas (1987) kwuru na obodo anaghi eto eto ma o buru na obodo ahụ na-eleghara ọnọdụ ụmụ nwaanyi anya; o gara n'ihu kwuo na agamnihu obodo di n'aka ụmụ nwaanyi. Begum (2016) dere na Emecheta (1979) na Nwapa (1996) gbaliri dee maka ọnọdụ ụmụ nwaanyi n'iduuzi ha, mana nke a ezughi ikwalite ọnọdụ ụmụ nwaanyi.

Uchendu (1965) kowara ụmụ nwaanyi dika ndi e nwe enwe nke di ha tumadu mgbe o bua nwoke kwuchara aku nwaanyi n'isi nwunye ya. O kowaputakwara na ọnọdụ ụmụ nwaanyi enyeghi ha ohere iketa oke n'ala nna ha n'ihu mgbanwe ọnọdụ nke alumdị na-eweta. Etu o sila di, nwaanyi nwere ike ijide ala nna ya ma o bu chie echichi na be nna ya. Ume (1985) kowara ụmụ nwaanyi dika ndi karichara n'onuogugu ma burukwa ndi a na-achi ochichi nchigbu n'elu uwa dum mmadu bi. O gakwara n'ihu site n'ikowa na "... a bia n'omenaala na odinaala obodo di iche iche, ụmụ nwaanyi bu ndi e were ka ndi opekata mpe". O kwukwara na oru ha gbadokariri ukwu n'omumu na ozuzu umuaka. Palmer (1983) kwuru na igba mbu ụmụ nwaanyi ga-aputawaga ihe mgbe ha dowere onwe ha n'okpuru di ha. Peters (1985) kwenyere na ọnọdụ ụmụ nwaanyi bu ihe kwesiri ka e leba anya n'ihu ọnọdụ ojoo nke e dowere ha. O kowara ụmụ nwaanyi dika ndi a na-eme akaja di iche iche. O kowakwara ha dika ndi anaghi adi uchu n'oru ufodu oge. Nkwa ndi a niile e nyere ụmụ nwaanyi bu nke ndi ochocha nwere mmasi iziputa ndi dabara na ndi na-adabaghi dika o di n'iduuzi ndi anyi ji eme nchocha a.

Iduuzi Igbo

Mbah (2013) na ndi otu ya site n'okowa okwu amumamu asusu na agumagu Igbo na Bekee aha ya bu *Igbo Adi* kowara iduuzi dika ekwumekwu ma o bu ederede nkiti na-adighi n'ogbara n'ogbara ma o bu di n'udi odinigha. Nnyigide

na Okoye (2016) kwenyere na iduuazị Igbo na-ahazi omume na nkwenye ndị Igbo. Ha kwukwara na iduuazị na-agbaziri ndị mmadụ site n'ime ka ajọ omume dị iche iche a na-ahụta n'ebe ọtụtụ ndị mmadụ, ewumewu na obodo nọ bụrụ ndị a gbara ihu n'anwu. Smiley (2006) dere na iduuazị kwenyere na e nwere ọtụtụ ụzọ e si akọwapụta ihe na-eme n'ụwa a; ọ na-eji ụzọ mgbagwoju anya were zipụta echiche ya. Sumardjo na Saini (1998) kọwara iduuazị dika akụkọ nke nhazi na usoro akụkọ ya gbagworo agbagwo, nwee ọtụtụ agwa na ọtụtụ ntọ. Taylor (1981) dere na iduuazị bụ akụkọ nwere nhazi echiche nke dị ogologo ma nwee mgbagwoju anya. Nwadike (1992) kọwara iduuazị dika "nkowa ihe mere n'oge gara aga, ugbo a nakwa ihe ga-eme n'odị n'ihu". Iduuazị bụ akụkọ nke a na-amụ n'agumagu ugbo a n'asụsụ Igbo.

Agumagu bụ ọrụ nka nke a na-esite n'echiche obi mmadụ wube. A na-esite na ya egosiputa ndụ, ebimndụ, nkwenye na akparamaagwa ndị mmadụ na ihe ndị ọzọ dị iche iche a na-ahụta n'ebe mmadụ nọ. Agumagu nwere ngalaba atọ ndị gunyere ejije, abụ na akụkọ. Ikeokwu (2005) kwenyere na ihe na-akpọlite mmụọ odee agumagu Igbo bụ ihe nketa agumagu na omenaala Igbo. Amumamụ asụsụ Igbo malitere n'aka ndị ụka isi ọcha ma si etu ahụ banye n'aka ndị Igbo; ka amumamụ asụsụ na-abawanye, iduuazị Igbo nke mbụ nke a kpọrọ *Omenukọ* sitere n'aka Pita Nwana wee chawaputa n'afọ 1933. Iduuazị ahụ ziputara ma tinyekwa agumagu onụ Igbo n'odide; o ziputakwara akụkọ na abụ nkwenye agbụrụ Igbo nakwa ọtụtụ omenaala ndị Igbo. D. N. Achara sochikwara ya n'afọ 1935 mgbe o biputara akwụkwọ iduuazị ọzọ nke ọ kpọrọ *Ala Bingo*. Iduuazị ya bụ ogologo akụkọ ifo; n'afọ 1952 Leopold Bell-Gam biputara akwụkwọ iduuazị ọzọ nke ọ kpọrọ *Ije Odumodu Jere*. Iduuazị atọ ndị a bụ ndị ziputara nkwenye

agbụrụ ndị Igbo biakwa si ụzọ ahụ kpọlite mmụọ ụmụ Igbo ndị ọzọ. Chinua Achebe zipụtara nkwenye na omenaala Igbo n'ịduuazị o ji asụsụ Bekee dee nke ọ kpọrọ *Things Fall Apart* n'afọ 1958. Nzeako, Ogbalu, Ubesie na ndị ọzọ malitere tūnyewa oke nke ha. Ka ọ dị taa, e nwere ọtụtụ iduuazị Igbo mana ndị ọchọcha ọrọ *Adaeze* nke Innọ Nwadike bipụtara n'afọ 1998 na *Ọdị Uko Na Mba* nke C. N. Okebalama dere n'afọ 2003.

Nchọcha n'isi okwu

N'isi nke a, e zipụtara nchọcha e merela banyere isi okwu ndị dika nke anyị na-atụle. Ụfọdụ ndị odee ụtara ụmụ nwaanyị dika ndị di oke mkpa n'ezinaulọ na obodo ha, ebe ndị ọzọ ụtara ha dika ndị abaghị uru ọ bụla. Ka anyị ziputa ha. Nwadike (1989) n'ime akwụkwọ ya ọ kpọrọ *Onye kpa nkụ ahụhụ*, zipụtara Ụmụ nwaanyị dika ndị na-enwe ndidi na ogologo ntachi obi. O nyere omumatu nke a mgbe o zipụtara agwa Ikechukwu na Amaka. Ikechukwu, enyi Amaka tūwara ya ime ma gona hụ ya, Amaka nwere ndidi na ogologo ntachi obi site n'irara ọndu ọ bụla ọ hụrụ onwe ya tinye n'aka Chukwu. *Chinaagorom* nke Onwuchekwa J. N. (1983) bipụtara gosipụtara agwa ndị nwoke (Ihekammanandụ na Chijiokwe) na agwa ndị nwaanyị (Dibugwu, Ụlọakụ na Ajughiekwu) dika ndị nwere mmetuta uche na obi ebere ebe ibe ha nọ. O wutere Ihekammanandụ nke ukwu mgbe nwa ya Chinagorọ tūrụ ime. Ya na Chijiokwe ọgọ ya nwoke jere be dibia aha ya bụ Ọkpọtọkpọ ichoputa onye tūrụ nwa ya ime. Ọndu a wutere Dibugwu nke ukwu n'ihu na ọndu ahụ ọrọ inapụ ya ọgọ ya nwoke were ya dika nne. Nke a mere odee ji were ukabuilu a kōwaa ọndu ya: "*Dibugwu wee tie si, 'Enwe kwọ nwa ya n'azụ ọ maghị mgbe o jiri ghorọ utu rachaa'*" (ihu. 11). Dibugwu amaghị na nwa ya nwaanyị ya zuru nke oma nwere ike iwetara ya mkpalị. Ụlọakụ nne Chijiokwe n'aka nke ya kwara

ariri maka onodu a n'ih i na nwata omume ya mara mma ya hutara nwa ya ka o luo nwere ike igba n'ilo. Umụ nwaanyi abuo ahụ kwara ariri laghachi. Ha gosiputara iwe, atumegwu na akwa uta.

Nkenke akuko odi ukọ na mba

Odi Ukọ na Mba bu akwukwo nke Chibiko Okebalame dere n'afọ 2003, nke ndi "MAGNET" biputara. O di ihu akwukwo nari iri isii na asaa (167). Akuko di n'ime *Odi Ukọ Na Mba* bu akuko banyere nwa nwaanyi aha ya bu Adaaku nke bu isi agwa iduuzi ahụ. Akuko banyere ebimndu Adaaku bu otu ihe na-eme na ndu otutu umu nwaanyi. Umu nwaanyi agaghị ekweta na di ha bara uru naani ma ha aluru di abuo. Onye noro ebe o no, ebe o noghi a na-agu ya. Adaaku bu nwa mbu ma buru nwa ada n'ulo Maazi Nwaokeocha na Ihemjime bu nwunye ya. Nne na nna Adaaku zuru ya n'akwukwo. Adaaku bu otu onye Chineke mere ka o luru di mgbe o kwesiri. Otu nwoke aha ya bu Eze Uzochi onye Umuezike nke bi na Legosi (Lagos) aru oru Bekee n'ulogwu na-ahu maka okpukpu luru Adaaku. Alimdi na nwunye Adaaku na Eze adabaghị n'ih i aka Eze jiri bido alimdi na nwunye ha na mbu. Adaaku hukwara onwe ya ka odibo nye nwanne Eze aha ya bu Nwanyiugbo. Adaaku mutakwara otu nwa nwaanyi tupu o laghachi be nne na nna ya. Nne na nna Adaaku gbara mbọ ka ha dozie esemoku ahụ mana o kweghi ndozi. O mechara lakwuru Ekwujuruka na Cameroon ebe o no huta nwoke ozo a na-akpo Egwu. O kwere ya nkwa alimdi were ohere ahụ tuo ya ime ma mechaa chupu ya na be ya. O mechara muo nwata nwaanyi ozo onye o bara Maraizu. Eze mechara gbara nne na nna Adaaku akwukwo si na o bu izu ha na nwa ha ikporo nwa ya puo n'agbanyeghi na ha akwughachibeghi ya ugwo isi nwaanyi o kwuru alimdi ya na Ada. Agbam mbọ Ada mere e ji bugoo ya n'okwa ebe o na-arụ oru. Nke a mere o ji dituru ya

mfe ikwughachi Eze ugwo ahụ ma dika omenaala si di, o kponyekwara ya umu abuo ahụ.

Adaaku mechara luo nwoke ozo a na-akpo Okoro Madu. Okoro nwere umuaka umu nwoke ato nwunye ya mbu o chupuru mutara. Adaaku biara mutara ya nwa. Ka onwa ato gachara, ulo oru ya turu anya na o ga-amalite oru mana di ya si ya ka o dee akwukwo arukwaghim nke ya onwe ya juru ime. Onodu a butere ha oke esemokwu. Umuka ha mutara mechara di ise n'onu ogugu: umu nwaanyi abuo na umu nwoke ato. Ka nke a na-eme goventi Cameroon nyere ndi Naijiria niile iwu ka ha ree ebe azumahia ha niile loghachi ala nke ha. Agbanyeghi aghugho niile Okoro ghoro, e mechara chughachi ya Naijiria. Ka ha lotara, Okoro na nwunye nke mbu mechara dozie; Adaaku malitere zuwa obere ahia ka aguu ghara igbu ya. Umuka ya ndi mbu, Ijeoma na Maraizu, ghara mbu mee ka nna ha (Eze) na nne ha (Adaaku) dozie ma birikwa n'udo ozo.

Nkenke akuko Adaeze: Adaeze bu akwukwo nke I.U. Nwadike dere ma site n'aka ndi "Pacific" biputa ya n'afu 1998. O di ihu akwukwo otu nari iri isii na ise (165). Akuko di n'ime akwukwo ahụ zuru ka e mee; Adaeze bu isi agwa n'ime akwukwo ahụ. A muru Adaeze Ubochi ndi obodo Alaocha mere emume inwere onwe ha. A muru ya n'ulo ogwu di na Ndikpo n'okpuru ochichi Icheku. Nna Adaeze bu onye achoghi izu umu ya n'akwukwo. Mana nne ya ghara mbu hu na Adaeze na-aga akwukwo. Odee gosikwara Adaeze dika onye oma, onye mbu n'ihe niile o na-eme na onye umeala. Adaeze bu onye nwetara nzere di elu n'ulokwukwo ya nke mere e ji mee ya onye nnochi anya umu akwukwo (prijfekiit). Adaeze gara akwukwo na mahadum di n'Alaocha ebe o guru maka Edukeshon. Otutu ndi mmadu bidoro busowe ya agha maka onye isi e mere ya na ngalaba ha. Ndi enyi ya dika Olachi na Tiiti busoro ya agha nke ukwu.

Adaeze mechara nweta Nnanna dika enyi ya nwoke. Ha kwere onwe ha nkwa na ha ga-alu di na nwunye. Adaeze na ndi enyi ya gara na nke Nnanna oge o lotara ofufe ala nna ya nke o gara n'Ikolo steeti. Adaeze nwere ihe mkpagbu di iche iche oge ogara ofufe ala nna ya dika akwughị ugwo onwa nakwa akwukwo nju ajuju e deere ya otu ubochi. Mgbe Adaeze gara konventi ihu ndi sisita, ichi sisita malitere guba ya. Mgbe o gara ulo uka o nuru okwu Chukwu n'ebe o kpalitere mmuo ya maka ichi sisita. Adaeze deere Nnanna leta ka obi sie ya ike na ochoghizi ilu di mana obi Nnanna ekweteghi n'ihe o gwara ya n'ime leta ahụ. N'otu aka ahụ, o gwakwara nne ya ihe o choro ime. Uzumma, nne ya, tiiri mkpu nke mere na otutu mmadu bjara n'ulo ha na-aju ihe mere o ji ebe akwa. Uzumma ekwetaghi na o ga-echi sisita. Mana, e mechara Adaeze buru onye e chiri sisita, ya na ndi otu ya di iri n'ulo uka obodo ha. Agbanyeghi ihe niile e mere ka Adaeze ghara ichi sisita, e mechara, uche Chukwu wee mee. Echichi a mechara buru nke na-aghoghi ya na ndi ezinulo ya ahia.

Onodu umu nwaanyi n'Adaeze

E nwere ike isi na odee *Adaeze* nwere otutu uzo o si hutagasia umu nwaanyi ndi gunyere – ndi na-agba mbọ, ndi na-etinye uchu n'ihe o buha ha nwere mmasi na ya, ndi nwere okwukwe nakwa ndi na-eweta mgbanwe n'ezinaulo.

Umu nwaanyi dika ndi na-agba mbọ

Ihe obula nwere oge; nwaanyi obula nwekwara ohere igba mbọ mgbe ahụ foro ya tupu o kaa nka. Onodu a putara ihe n'Adaeze. Odee kowara Adaeze dika onye ji agumakwukwo kporo mkpa. Mgbe o lere ule nke sekondiri o nwere “Alpha” asaa, oge o guru Edukeshonu e mere ya onye isi na ngalaba ya. Ma o nwekwara nzere di elu. Ihe ndi a niile o nwetechara bu n'ih i gba mbọ ya. Odee ziputakwara onodu a n'ebe nne

Adaeze bụ Uzumma nọ; Uzumma anaghị anọ eche nna Adaeze ka o wete ego e ji azụ ụmụ ha. Ọ ghọtara na ụwa a na-aga, onye esoghi ya ụwa aghara ya. Ya mere o ji gbaa mbọ ihu na o nyere Adaeze na ụmụnne ya ezigbo ọzụzụ etu o nwere ike mgbe ahụ dị ya ike. Adaeze kweere ita ahụhụ na mahadum karia imetọ onwe ya. Etu ahụ kwa ka ọ dị nne ya bụ Uzumma onye jiri isi kwere onwu n'ụlọ Mz Uchechukwu kama agụụ ga-egbu ya na ụmụ ya.

Ụmụ nwaanyị dika ndị na-etinye uchu n'ihe ọ bụla ha nwere mmasị na ya

Adaeze bụ nwaagboghọ nwaanyị ọ bụla na-ekpe ekpere ka ọ buru ụdị nwa ọ ga-amuta. N'agbanyeghi na nna ya juru na ọ gaghi azu ha n'akwukwo, nne ha zuru ha. Adaeze bụ nwa mara akwukwo nke oma site mgbe ọ di na nwata ruo mgbe ọ di n'agboghobia; isi ya na-agwa ya eziokwu. Oge Adaeze na-agu praimari onye isi ulo akwukwo ya mere ya onye ndu ndi umu akwukwo ya. Oge o guchara praimari choo iba sekondiri, otutu ndi nkuzi na-azọ ka ọ bia guwa n'ulo akwukwo ha. E mechara nye Adaeze agumakwukwo n'efu. Adaeze nwetara "Alpha" asaa oge o lechara ule asambodo 'West School Certificate'. N'otu aka ahụ, mgbe ọ guchara na Mahadum, o nwetara nzere di elu n'ulo akwukwo ahụ. Adaeze mechara soro buru otu n'ime ndi gara ofufe ala ya.

Okwukwe Adaeze zokwara ya, mgbe ọ choro ichi echichi sisita nne ya na-ebe akwa niile ọ na-ebe, ndi mmadu kwuchara ihe ha kwuru mana obi siri Adaeze ike n'ihia na ọ mara na okwukwe ya ga-azoputa ya. Odee gosikwara okwukwe nne Adaeze nwere. Uzumma onye jiri okwukwe na-eso ihe niile ọ na-ahụ n'ulo di ya agbanyeghi ihe niile di ya na-eme ya ka ọ daa mba n'okwukwe sitere etu ahukpolite okwukwe Adaeze nke mere ihe niile ọ na-eme ji agara ya nke oma.

Ụmụ nwaanyị dika ndị na-eweta mgbanwe n'ezinaụlọ

N'ime akwụkwọ iduuzi a bụ *Adaeze* anyị huru umu nwaanyị dika ndi ruru oru puru iche n'ezinaulo ha. Odee, Nwadike, eziputaghi umu nwaanyị n'akuko a dika ndi enweghi ihe ha na-eme n'ezinaulo. Akuko iduuzi a ziri Uzumma dika onye were onodu onye isi ezinaulo. O bu ya na-ahu na ihe niile a na-eme n'ezinaulo ya na-aga n'ihu dika izu umu ya n'akwukwo, inye ha nri na ihe ndi ozo di iche iche ebe di ya bu Mz. Uchechukwu ka odee ziputara dika onye hutara ozuzu umu nwaanyị dika ihe efu agbanyeghi na o bu onye oru Bekee a na-akwu ezigbo ugwo

Odee ziputara Adaeze n'ime akwukwo ya dika onye wetara ezigbo mgbanwe n'ezinaulo ha. Nna ha hutara ozuzu ya dika ime ihe lara n'iyi mana ka e meechara, onodu Adaeze wetara ezi mgbanwe n'ulo nna ya. Ezi mgbanwe Adaeze wetara putara ihe o kachasi mgbe otutu umu nwoke biara ka ha lwa ya mana o kwetaghị na o ga-alu ha. Adaeze mere karịa ihe ndi ahu o kaara imere ndi muru ya ma o buru na o gara di. Adaeze gbanwere ezinaulo nna ya site mgbe o gara ofufe ala nna ya.

Onodu umu nwaanyị n'Odị ukọ na mba

Onodu umu nwaanyị dika o siri di n'odi uko na mba, bu nke anyi huru dika ode si ziputa ya. O hutara onodu umu nwaanyị dika ndi nwere ajo obi, ajo agwa na anya ukwu. Mana otutu agwa ojoo umu nwoke o gosiputara n'ime akwukwo a bu nke nwere osisa ma o bu ihe kpata ya dika o siri gosiputa ebe o meechara riu mgbaghara mana o buru nke umu nwaanyị o gaghi eziputa ya kama o mee ha dika ndi enweghi mmuo mgbaghara na nchehari. Ka anyi lebaa anya n'uzo di iche iche ode hutara onodu umu nwaanyị n'ime iduuzi ya.

Ụmụ nwaanyị dika ndi enweghi mmuo mgbaghara

A hụrụ isiagwa iduuzi a bụ Adaaku n'ọnọdụ a ọ kachasi mgbe ya na di ya bụ Eze bi n'ulo Nwanyigbo; o jiri iwe mmegbu e megburu ya n'ulo ahụ were soro Eze laa n'ulo nke ha. O buladi mgbe onodu diziri mma, Adaaku anabataghi nke a. Uche ya niile bu imesi ndi mere ya ihe ojoo ike. Uzo niile e si mee ka obi di ya mma kpuru afọ n'ala. O jighi ihe niile nwanne di ya ahụ wetere ya mgbe o muru nwa kporo ihe o bula kama o jiri maka na nne ya na Eze nabatara Nwaanyigbo na ihe ndi o ji bia na-ewere ha iwe. O gosikwara enweghi obi mgbaghara ya n'ebe Egwu no. Egwu bu nwoke tuwara ya ime ma gonari ya mana Adaaku gosiri ya na ihe o mere ya ka na-ewe ya iwe n'obi site n'igwa ya bia n'ulo ya ma jiri otu ahụ nye ya mkpari puru iche site n'iwunye akwaa ya na mmiri.

N'aka nke ozo, Nwanyigbo enweghi obi mgbaghara; nke a putara ihe n'uzo di iche iche. Na mbu oge ya na Eze sechara okwu, o jiri maka iwe ya ghara iga n'ulo ogwu ebe Eze no oge Eze na nwunye ya bu Adaaku kwapuru n'ulo ya ma laa n'ulo nke ha chotara. Odee gosiputara nne Adaaku, Ihemjieme, dika onye enweghi obi mgbaghara. Dika oge nwa ya nwaanyi bu Adaaku nyere ya mkpari n'ih i obibia Nwaanyigbo bjara ile ya omugwo. Mkpari ahụ mere na oge o choro ilaghachi azu n'obodo ya o gwaghi Adaaku na o na-alaghachi obodo ha.

Umụ nwaanyi dika ndi enweghi nsopuru

Enweghi nsopuru nke Adaaku rutere onye o bula aka; Adaaku anaghi agwa nne ya okwu dika nne. N'otu oge nwanne nne ya bu Ekwujuruka siri Kemerun (Cameroon) lota, Adaaku gosiri enweghi nsopuru ya n'ebe ezinaulo ya no site n'iburu ngwongwo ya niile lawa n'ulo ya ma soro Ekwujuruka laghachi Kemerun. Anyi hutakwara enweghi nsopuru ebe Okoro bu di ya nke abuo no. N'agbanyeghi ego niile Okoro nwere Adaaku anaghi akwanyere ya ugwu. Oge o bula ya na Okoro a na-alu ogu nke ziputara enweghi nsopuru n'ebe di ya no.

Odee gosiputara agwa Nwaanyigbo dika onye enweghi nsopuru. Oge Eze na nwunye ya bi n'ulo ya, maka na o nyere Eze ego luta nwaanyi ka o ruru otu ubochi o gwa Eze ka o nyeghachi ya ego ahụ o nyere ya mana o maghi na Eze ejighi ego ahụ mee ihe o bula kama o tinyere ya n'ime igbe kpochie. Nwaanyigbo jiri maka n'ihia na o na-enye Eze na nwunye ya nri na-akpari Adaaku nke bu na o naghị akwanyere ya ugwu dika nwunye mmadu.

Ozo, Odee gosiputara agwa Ekwujuruka dika onye enweghi nsopuru: oge Adaaku kororo ya ihe bu nsogbu ya na di ya na nne na nna ya, kama Ekwujuruka ga a kpoghachi ya azu n'ulo nne na nna ya ka ha dozie, o hapuru nke a duru ya laa Kamerun.

Umụ nwaanyi dika ndi ejighi nwa egwu egwu

N' akwukwo iduuzi *Odi ukọ na mba* anyi huru etu Adaaku si gosiputa agwa ya dika nne. Oge Adaaku no na Kemerun, o jighi maka enweghi oru ya gbarapu nwa ya o kachasi oge o muru Maraizu kama o were ya dika nne si ewe ezi nwa ya wee ganye na o nweta oru. Ozo, oge Maraizu na Ijeoma huru nne ha n'ahia, Adaaku gbara mboro nye ha Bonvita na ihe ndi ozo niile dika nne si enye umu ya na-agbanyeghi na ha na ya ebighi otu ebe. Adaaku gbakwara mboro hu na o laghachiri azu na nke Eze ka umu ya ghara idi ka ndi enweghi nne.

Umụ nwaanyi dika aku fechara o daara awo

N'ime iduuzi a, a hutara onodu umu nwaanyi n'ime akwukwo a dika onodu "aku fechara o daara awo". Nwaanyi o bula agaghi ekweta n'umu nwoke bu ihe rue mgbe o luru di abuo. N'agbanyeghi ngala niile Adaaku mere n'ebe umu nwoke no, o mechara buru ihe ghoro ya ahia. Adaaku si n'aka

Eze puo gaghairichara, yikwaa oyi bu Egwu, luo di bu Okoro, ma n'ikpeazu laghachi na nke Eze. Odee gosiputara onodu Adaaku dika aku fechara o daara awo n'ihu akwukwo nke otu nari na iri isii na isii (ihu 166), ebe Eze na nwunye ya nke abuo gwara Adaaku ka o lota n'ulo ha biri; Adaaku sekpuru ala kelee ha ma koru nne na nna ya ihe ha mere ya. Nke a bu iyi gosi na aku fechara ihe niile, o mechara o ga-adariri awo. Adaaku gwara umu ya na o gaala ebe niile di iche iche, hu ihe niile di iche mana ihe di ukwu bu Eze nna ha.

Nchikota

Nchocha a bu nke lebara anya n'onodu umu nwaanyi n'ala Igbo dika e si ziputa ya n'iduuzi *Adaeze* nke sitere n'aka Inno Nwadike na *Odị Ukwu Na Mba* nke C.N. Okebalama dere. Akuko iduuzi abuo e ji mee nchocha bu ndi nke umu nwoke ndi aka siri ike n'agumagu Igbo dere. Atutu a gbasoro mee nchocha a bu atutu anyimihe. *Adaeze* kwara umu nwaanyi dika ndi na-agba mbu, ndi na-etinye uchu n'ihe niile ha na-eme, ndi nwere okwukwe nakwa ndi na-eweta mgbanwe n'ezinaulo. N'aka nke ozu, *Odị ukwu na mba* kwara umu nwaanyi dika ndi afu tara mmiri; ha enweghi obi mgbaghara nke ha ji enwe mmuo nsopuru. O gara n'ihu gosiputa ha dika ndi ejighi umu ha egwu egwu nke mere o ji abu ha mesie garagara dika aku, emecha ha a daara awo. Nke bu ezi okwu bu na akwukwo *Adaeze* n'aka nke ozu kwakwara ufo du umu nwoke dika ndi enweghi uche nke mere o ji di ka o bu onodu ndala azu umu nwoke na-akpalite mmuo umu nwaanyi banyere agbam mbu. *Odị ukwu na mba* kwara umu nwoke dika ndi nwere uche ma na-akpa agwa di mma ma burukwa ndi ndala azu ha na-esite na mmejor umu nwaanyi mejoro ha.

Umu nwaanyi di mkpa. Umu nwaanyi kwesiri ka a na-enye ha nsopuru na ugwu rubere ha n'ihu na otutu umu nwaanyi na-agba mbu maka oganihu ezinaulo na obodo ha agbanyeghi

na e nwekwara ndị isi agbọ ncha n'etiti ha. N'aka nke ọzọ, ụmụ nwaanyị kwesikwara ka ha na-akwanyere ụmụ nwoke ugwu rubere ha. Onye mụtara nwaanyị zuo ya nke ọma; o nweghi onye mara ebe nzoputa ezinaulo maobu obodo ga-esi bia. N'aka nke ọzọ, ụmụ nwaanyị kwesiri ka a na-enye ha nsopuru na ugwu kwesiri ha; e kwesighi ka ha na-ama ụmụ nwoke aka n'ihu n'ihu na Chineke malitere na gboo mee ụmụ nwoke isi.

Nrụmaka

Achara, D. N. (1935). *Ala Bingo* Nigeria: Longman and Green Publishers

Achebe, C. (1958). *Things fall apart*. Ibadan Heinemann Educational Book Ltd

Ardnt, S (2005) *The Dynamics of African Feminism: defining and classifying African Feminist literature*. Volume 36, Number 2, Summer 2005

Begum, S.H (2016) Deconstruction of Gender Identities: A Study of the novels of Nwapa, Emecheta and Adichie. *Veda's Journal of English Language and Literature-JOELL*, 3(1),86-93.

https://www.academia.edu/35609985/DECONSTRUCTION_OF_GENDER_IDENTITIES_A_STUDY_OF_THE_NOVELS_OF_NWAPA_EMECHETA_AND_ADICHIE

Bell-Gam, L. (1952) *Ije Odumodu jere*. Nigeria: Longman Limited

Burton, A. (2001) Thinking Beyond the *Boundaries*: Empire, Feminism and the Domains of History," *Social History* Vol 26, no. 1 ihu 61–71.

Emecheta, B. (1979). *The joys of motherhood*. London: Allison and Busby

Hooks, B. (2000) *Feminism Is for Everybody: Passionate Politics*. Cambridge, MA: South End Press

Ikeokwu, E.S. (2005) "Igbo studies an Igbo Alternative to feminism: A Brief Critical Note forth coming" *Journal of Igbo studies* Vol.1.

Ikeokwu, E.S. (2005). The relevance of E.M. Forster's *Aspect of the novel* to the Igbo novel. In O. Ndimiele (Ed.) *Trends in the study of languages and linguistics in Nigeria: A festerchrift for Philip Akujuobi Nwachukwu* (pp. 385–401). Port Harcourt: Grand Orbit communications & Emhai.

Mbah B. M. na ndi ọzọ (2013) *Igbo Adi Igbo-English English-Igbo Ditionary of Liguistics and Literary Terms*. Enugu: University of Nigeria Press

Nnyigide, N. M na Okoye A. N (2016) Igbo prose writers and moralization: Thematic study of *isi akwu dara n'ala, aghiriigha and agwo na ihe o loro*. Ezenwa-Ohaeto Resource Centre, Awka, Nigeria. Preorcjah Vol. 1(1), 2016. www.ezenwaohaetorc.org

Nwadike, I.U. (1989). *Onye kpa nku ahuhu*. Onitsha: Kawunz & Manilas Publishers Ltd

Nwadike, I.U. (1992). *Ntoala agumagu*. Nsukka: Ifunanya Publishers

Nwadike, I.U. (1998). *Adaeze*. Obosi: Pacific Publishers.

Nwana, P. (1933) *Omenuko* . Lagos: Longman Plc

Nwapa, F. (1966). *Efuru*. London: Heinemann

Okebalama, C.N. (2003). *Ọdị ụkọ na mba*. Enugu: Magnet Publishing Enterprises.

Onwuchekwa, J. N. (1983). *Chinaagorom*. Ibadan: Evans Brothers Nigeria Publishers.

Palmer, Eustace, Eldred Jones. (1983) 'Motherhood in the Works of Male and Female Igbo Writers' in Onwuchekwa Jemie Chinweizu and Ihechukwu Madubuike (eds), *Towards the Decolonization of African Literature*, Vol. 1 (Washington: Howard University Press, 1983): pp 32-58.

Ropers-Huilman, B. (2003) *Gendered futures in higher education: Critical perspectives for change*, Albany, NY: SUNY

Smiley, J. (2006) *13 Ways of Looking at the Novel*. New York: Anchor Books.

Stimpson, C. R. (1984); Women as knowers. Na D. L. Fowlkes & C. S. McClure (nhz.), *Feminist vision: Toward a transformation of the liberal arts curriculum* (pp. 15-24). University, AL: The University of Alabama Press.

Sumardjo, J. & Saini, K.M. (1998). *Apresiasi Kesusastaan*. Jakarta: PT.Gramedia

Sumardjo, J. & Saini, K.M. (1998). *Literary appreciation*. Jakarta: PT.Gramedia

Ubesie, T. (1973). *Isi akwụ dara n'ala*. Ibadan: University Press.

Ubesie, T. (1975). *Ukpana Okokpo Buuru* . Ibadan : University Press.